

Joanna Dominiak, Tomasz M. Kossowski

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
JD: dominiak@amu.edu.pl*

Zmiany regionalnych struktur sektora usług w krajach UE w latach 2010–2020

Zarys treści: Rozwój sektora usług, który obserwowany jest wraz ze wzrostem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jest tylko jednym z symptomów przemian zachodzących w gospodarce. Znacznie istotniejsze są zmiany w strukturze samego sektora usług. Ze względu na dużą heterogeniczność tego sektora, dopiero analiza przekształceń w odniesieniu do poszczególnych rodzajów usług daje pełen obraz przemian i znaczenia trzeciego sektora w gospodarce.

Głównym celem artykułu jest identyfikacja zmian zachodzących w strukturze sektora usług krajów UE z wykorzystaniem metody przesunięć udziałów. Analiza została przeprowadzona w układzie sekcji NACE (PKD) w latach 2010–2020 dla liczby podmiotów gospodarczych oraz liczby zatrudnionych w układzie terytorialnym na poziomie NUTS2. Analiza prowadzi do wniosku, że następuje spadek znaczenia tradycyjnych usług zaliczanych do sekcji G oraz rozwój usług profesjonalnych, naukowych i technicznych (sekcja M), a także wzrost znaczenia usług związanych z sektorem ICT (sekcja J). Polskie regiony nie odstają od ogólnoeuropejskiego wzorca zmian, a niektóre z nich należały do jednostek z najdynamiczniej rozwijającymi się sekcjami badanych usług w Europie.

Słowa kluczowe: struktura sektora usług, UE, metoda przesunięć udziałów, porównanie rozkładów, zmiany strukturalne

Wprowadzenie

W gospodarkach rozwiniętych usługi stanowią obecnie dominujący sektor działalności gospodarczej zarówno w odniesieniu do miernika zatrudnienia, jak innych wskaźników o charakterze ekonomicznym (udział w tworzeniu produktu krajowego brutto, wartości dodanej brutto) (Dominiak, Rachwał 2016). Wraz z przeobrażeniami zachodzącymi we współczesnych gospodarkach zmianie ulega sektor usług. Ze względu na dużą heterogeniczność tego sektora, dopiero analiza zmian w odniesieniu do poszczególnych rodzajów usług daje pełen obraz przemian i znaczenia trzeciego sektora w gospodarce. Obserwowane zmiany w strukturze sektora trzeciego są głównie związane ze wzrostem znaczenia usług nowoczesnych, opartych na wiedzy. To one odgrywają zasadniczą rolę w procesie

generowania i transferu innowacji – i przez to kształtowania innowacyjności oraz przewagi konkurencyjnej współczesnych gospodarek (Dominiak 2019). Jednocześnie proces ten jest zróżnicowany w układzie państw UE. Struktura zatrudnienia w sektorze usług państw Europy Zachodniej i Północnej różni się od struktury sektorów usług państw Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej. Różnice odnotowuje się też w zakresie kierunków i tempa zmian zachodzących w strukturze sektora usług (Dominiak, Hauke 2015).

Głównym celem artykułu jest identyfikacja zmian zachodzących w strukturze sektora usług krajów UE z wykorzystaniem analizy porównawczej rozkładów udziałów oraz metody przesunięć udziałów (*shift-share-analysis*). Ta druga metoda została wprowadzona (Suchecki 2010) do ekonomicznej analizy regionalnej przez Dunna (1960) oraz Perloff i in. (1960).

Badanie miało udzielić odpowiedzi na następujące pytania badawcze: (1) Jakie są główne kierunki przemian w regionalnych strukturach sektora usług w krajach UE? (2) Jakie podobieństwa i różnice można odnotować w zmianach regionalnych struktur sektora usług w poszczególnych krajach UE? (3) Jak na tle państw UE kształtują się przemiany regionalnych struktur usług w Polsce? Badanie zostało przeprowadzone na poziomie regionalnym NUTS2. Zakres czasowy analizy obejmuje lata 2010–2020.

Zmiany w strukturze sektora usług w świetle literatury przedmiotu

Rozwój sektora usług, który obserwowany jest wraz ze wzrostem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jest tylko jednym z symptomów przemian zachodzących w gospodarce. Od lat 80. XX w. gospodarki krajów rozwiniętych zdominowane są przez sektor usług. Należy jednak pamiętać, że sektor ten charakteryzuje się wysokim stopniem heterogeniczności i z tego powodu tertiarizacja jako proces wzrostu znaczenia całego sektora wymaga dalszego zgłębienia oraz odpowiedzi na pytanie, które działalności usługowe są bezpośrednią przyczyną wzrostu znaczenia sektora trzeciego. Zmiany zachodzące w sferze usług obejmują zarówno organizację działalności usługowej (outsourcing, centra usług wspólnych, nowe formy dystrybucji usług, kontaktu z klientem), jak i zmiany w strukturze samego sektora usług, polegające na przesunięciach w udziałach poszczególnych rodzajów usług. Wśród przemian struktury sektora usług wyróżnić można zmiany w zakresie usług produkcyjnych oraz konsumpcyjnych. Zgodnie z teoriami działalności usługowej coraz większego znaczenia nabierają usługi produkcyjne, wyspecjalizowane, w których zatrudnieni są pracownicy o wysokich kwalifikacjach zawodowych, a wśród nich usługi o wysokim nasyceniu wiedzą oraz usługi dla producentów i dla biznesu (Kłosowski 2006). Poglębiona analiza zmian strukturalnych sektora usług wskazuje, że szczególną rolę w tym rozwoju odgrywają usługi oparte na wiedzy i informacyjne (Peneder i in. 2003).

Z kolei zmiany w zakresie usług konsumpcyjnych uwarunkowane są głównie czynnikami o charakterze demograficznym i społecznym. Zmiana struktury wiekowej i starzenie się społeczeństwa spowodowały wzrost popytu na usługi medyczne i paramedyczne oraz usługi związane z opieką nad ludźmi starszymi. Bogacenie się społeczeństw oraz rosnący poziom życia ludności przyczyniły się też do wzrostu zapotrzebowania na usługi konsumpcyjne: handlowe, edukacyjne i turystyczne. Tendencje w zakresie zmian struktury sektora usług w znacznej mierze uzależnione są od poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. W procesie tym według Flejterskiego i in. (2005) wyróżnia się cztery fazy rozwoju sektora usług: (1) fazę pierwotną charakteryzującą się dominacją usług niewymagających kwalifikacji, (2) fazę wzrostową, która cechuje się rozwojem usług wymagających pewnych kwalifikacji, (3) fazę obsługi przemysłu i wzrostu konsumpcji usług oraz (4) fazę rozwoju usług opartych na wysokich technologiach. W rozwoju działalności usługowej szczególnie w ostatniej, czwartej, fazie duże znaczenie mają innowacje.

W literaturze przedmiotu wiele prac poświęconych jest zmianom strukturalnym sektora usług w kontekście zmian udziału zatrudnienia i produktywności, np. Jorgenson i Timmer (2011), Maroto-Sanchez i Cuadrado-Roura (2011), Sen (2019), Duernecker i Sanchez-Martinez (2021). W pracach tych zwraca się uwagę na heterogeniczność sektora i różnice w dynamice rozwoju i produktywności poszczególnych rodzajów usług. Procesy te w dużej mierze są zbieżne w gospodarkach o podobnym poziomie rozwoju.

Wyniki dotychczas prowadzonych badań w zakresie zmian struktury sektora usług wskazują, że struktura mierzona wskaźnikiem zatrudnienia w sektorze usług grupy państw klasy obejmującej kraje wysoko rozwinięte Europy Zachodniej i Północnej różni się od struktury sektorów usług państw Europy Środkowo-Wschodniej (Dominiak 2019). W przypadku grupy państw, które charakteryzują się wyższym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, zauważalny jest większy udział usług opartych na wiedzy (o wysokim nasyceniu wiedzą), towarzyszących rozwiniętemu tam przemysłowi wysokiej technologii. Natomiast kraje o niższym poziomie rozwoju cechują się większym udziałem usług handlowych, transportowych, gastronomicznych, zarówno w odniesieniu do zatrudnienia, jak i tworzenia WDB. Rodzaj i kierunek zmian zachodzących w państwach pierwszej wyróżnionej klasy, jak się wydaje, jest powielany – z pewnym opóźnieniem – w pozostałych dwóch klasach (Dominiak 2019). W zmianach struktury sektora usług wszystkich analizowanych państw UE charakterystyczny jest dynamiczny rozwój usług dla biznesu (obejmujących sekcję M – usługi profesjonalne, naukowe i techniczne) oraz usług sektora ICT (sekcja J – informacja i komunikacja). W krajach Europy Zachodniej i Północnej wzrost udziału pracujących w tych usługach następował głównie kosztem usług handlowych, transportowych, hotelowych i gastronomicznych. W krajach Europy Środkowo-Wschodniej również wzrasta udział usług dla biznesu w strukturze sektora trzeciego, ale udział zatrudnienia w usługach handlowych ciągle utrzymuje się na wysokim poziomie (ok. 40% zatrudnienia w sektorze usług). Kraje UE o niższym poziomie rozwoju cechują się większym udziałem usług handlowych, transportowych,

gastronomicznych zarówno w odniesieniu do zatrudnienia, jak i tworzenia WDB. Różnice w strukturze sektora usług oraz zmiany obserwuje się szczególnie wyraźnie w układzie regionalnym. W regionach obejmujących duże aglomeracje miejskie i obszary metropolitalne wyraźny jest relatywnie wyższy udział usług dla producentów i biznesu. Regiony atrakcyjne turystycznie cechują się wyższym udziałem usług hotelarskich i gastronomicznych. Zmiany strukturalne w dynamice zatrudnienia w regionach UE były podstawą klasyfikacji regionów UE m.in. w pracach Markowskiej i in. (2015) oraz Markowskiej i Strahl (2020). Z kolei podobieństwa struktur regionalnych zatrudnienia były rozważane w pracy Markowskiej i Sokołowskiego (2019).

Dane i metody

Badanie zostało przeprowadzone w układzie sekcji NACE (PKD) w latach 2010–2020 z wykorzystaniem takich zmiennych, jak: a) liczba podmiotów gospodarczych i b) liczba zatrudnionych. Dane statystyczne pochodzą z bazy Eurostat i dotyczą sekcji: G – handel hurtowy i detaliczny, naprawa samochodów i motocykli, H – transport i gospodarka magazynowa, I – działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, J – informacja i komunikacja, L – działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, N – działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca.

Układ terytorialny obejmował 235 jednostek podziału statystycznego NUTS2 dla 26 krajów Unii Europejskiej. Oryginalny podział został zmodyfikowany przez pominięcie Chorwacji (ze względu na niekompletność danych) i agregację niektórych regionów (np. warszawskiego i mazowieckiego) celem lepszej harmonizacji danych dla lat 2010 i 2020.

W pracy zastosowano metodę przesunięć udziałów (Dunn 1960, Perloff i in. 1960), która należy do grupy analiz przestrzenno-strukturalnych. Pozwala ona badać zmiany poziomu rozwoju usług w danym regionie na tle średniego poziomu rozwoju usług na obszarze referencyjnym, to jest Unii Europejskiej (por. Suchecki 2010, s. 162). Różne warianty tej metody obecne były w wielu polskich i zagranicznych badaniach ekonomiczno-przestrzennych. Wykorzystywały ją m.in. Lewandowska-Gwarda i Antczak (2015) do analizy wewnętrznych migracji w Polsce. Z kolei Łązniewska i Górecki (2008) zastosowali *shift-share-analysis* do badań nad rozwojem polskich regionów w pięcioleciu poprzedzającym wejście do Unii Europejskiej. W ostatnim czasie Lawless i Rehill (2021) przeprowadzili analizę przesunięć udziałów siły roboczej w ujęciu sektorowym dla krajów unijnej „piętnastki”, to jest sprzed rozszerzenia w 2004 r.

Metoda przesunięć udziałów opiera się na pojęciach: efektu całkowitego, efektu strukturalnego i efektu geograficznego. Niech E_r będzie różnicą pomiędzy średnim tempem rozwoju usług w regionie r a średnim tempem rozwoju usług w UE. Różnica ta (nadwyżka bądź niedobór), nazywana efektem całkowitym, może zostać zdekomponowana na sumę $E_r = S_r + G_r$, której pierwszy składnik jest efektem strukturalnym, a drugi efektem geograficznym. Efekt strukturalny

objaśnia zróżnicowanie średnich stóp wzrostu w regionach poprzez zróżnicowanie struktur regionalnych. Dla regionów o dużych udziałach dynamicznie rozwijających się usług tempo wzrostu regionalnego może być większe. Z kolei efekt geograficzny objaśnia różnice pomiędzy średnimi stopami wzrostu regionalnego poprzez różnice w dynamice rozwoju poszczególnych usług. Efekt ten jest często utożsamiany z czynnikiem konkurencji regionalnej (Suchecki 2010, s. 165).

Efekt strukturalny w regionie r określony jest formułą $S_r = \sum_{i=1}^s w_{r,i}(tx_{r,i} - tx_{..})$, a efekt geograficzny jest równy $G_r = \sum_{i=1}^s w_{r,i}(tx_{r,i} - tx_{i..})$, gdzie $w_{r,i} = x_{r,i} / \sum_{i=1}^s x_{r,i}$, są wagami regionalnymi $r = 1, 2, \dots, n$, $i = 1, 2, \dots, s$, $tx_{i..} = \frac{\sum_{r=1}^n (x_{r,i}^* - x_{r,i})}{\sum_{r=1}^n x_{r,i}}$ są stopami

wzrostu zmiennej x w i -tym sektorze w r -tym regionie, przy czym $x_{r,i}^*$, $x_{r,i}$ są wartościami badanej zmiennej w i -tym sektorze i r -tym regionie w latach odpowiednio 2020 i 2010. Wartości n oraz s są odpowiednio liczbą regionów i analizowanych sektorów. Formuła $tx_{r,i} = \frac{x_{r,i}^* - x_{r,i}}{x_{r,i}}$ wyraża przeciętną stopę wzrostu zmiennej

x w sektorze i , a $tx_{..} = \frac{\sum_{r=1}^n \sum_{i=1}^s (x_{r,i}^* - x_{r,i})}{\sum_{r=1}^n \sum_{i=1}^s x_{r,i}}$ jest przeciętną stopą wzrostu zmiennej x

na ustalonym obszarze referencyjnym (Suchecki 2010, s. 163–164). Wyniki analizy przesunięć udziałów przedstawiono w kolejnych punktach pracy.

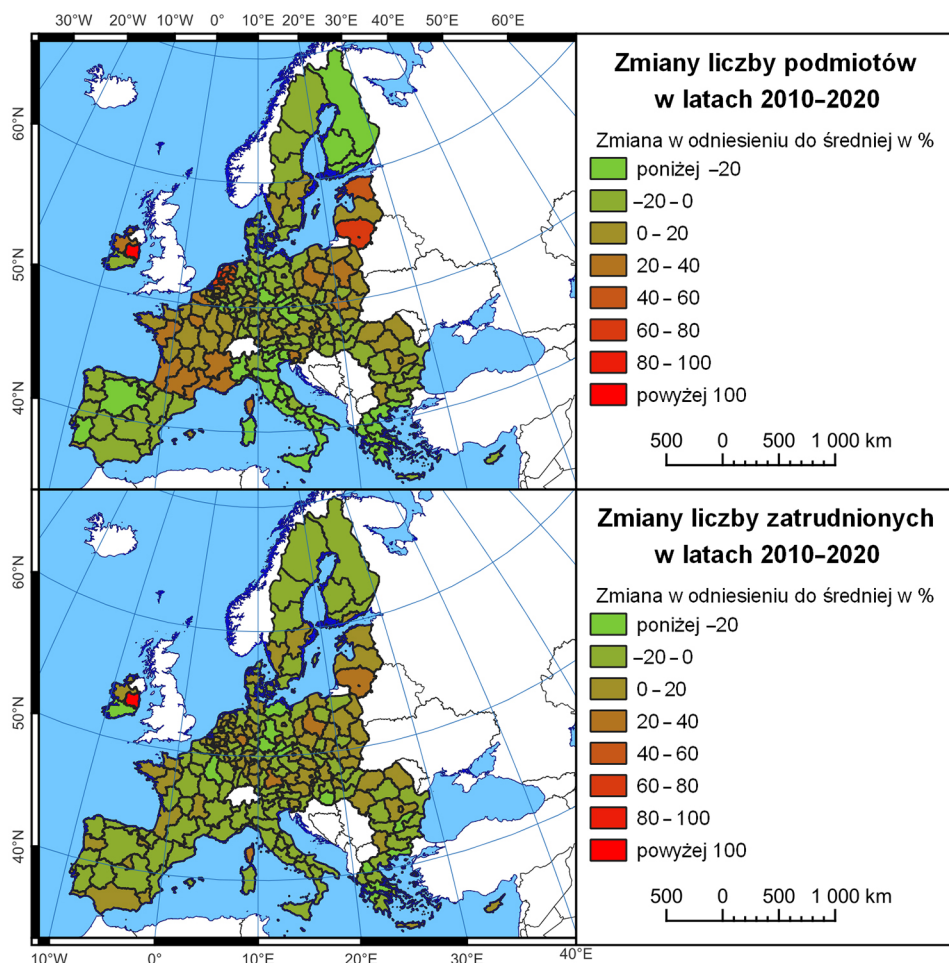
Regionalne struktury sektora usług w krajach UE w latach 2010–2020

W badaniu wykorzystano dane dotyczące liczby podmiotów gospodarczych i liczby zatrudnionych w sekcjach G–N (bez K) NACE w latach 2010–2020 w układzie jednostek NUTS2 w krajach UE. Średni wzrost liczby podmiotów w krajach UE w latach 2010–2020 wynosił 18,67%, i składał się na niego spadek o 2,12% w sekcji G i wzrost o 26,39%, 14,96%, 63,32%, 25,10%, 37,35% i 46,62% odpowiednio w sekcjach H, I, J, L, M i N. W przypadku miernika zatrudnienia wzrost kształtował się na poziomie 12,31% i wynikał ze wzrostu w sekcjach G o 2,25%, H – 11,71% oraz w sekcjach I – 11,10%, J – 34,25%. Natomiast w sekcji L wzrost wyniósł 12,14%, w M około 25,21% i w N około 20,17%. Wynika stąd, że w latach 2010–2020 malało znaczenie sekcji G i H, w których liczba podmiotów i zatrudnionych przyrastała wolniej niż średnia dla UE, a ponadto wolniejsze tempo wzrostu zatrudnienia dotyczyło także sekcji I oraz L. Wzrosty liczby podmiotów i zatrudnionych były jednak zróżnicowane przestrzennie (ryc. 1).

Stopa wzrostu liczby podmiotów przewyższała średnią stopę dla UE w 101 regionach. Największe stopy wzrostu, przekraczające 50 punktów procentowych (p.p.), odnotowano w irlandzkim Eastern and Midland (114 p.p.), w większości

regionów holenderskich, a także na Litwie i w Estonii. W grupie regionów o stopach wzrostu powyżej 20 p.p. znalazło się wiele regionów francuskich oraz niektóre regiony polskie: mazowiecki, małopolski i wielkopolski. Ujemne stopy wzrostu liczby podmiotów odnotowano w 47 regionach UE. Największy spadek, o blisko 28 p.p., wystąpił w niemieckim landzie Turyngia. W grupie tych jednostek znalazły się również regiony fińskie, greckie, włoskie oraz wschodnie landy Niemiec.

Rozkład przestrzenny regionalnych stóp wzrostu zatrudnienia w analizowanych sekcjach sektora usług nawiązywał do rozkładu dla liczby podmiotów. Również w tym przypadku największa stopa wzrostu zatrudnienia wystąpiła w regionie Eastern and Midland (101 p.p. powyżej średniej dla UE). Kolejne pozycje zajęły: Malta (42 p.p.) i województwo wielkopolskie (36 p.p.). W grupie regionów

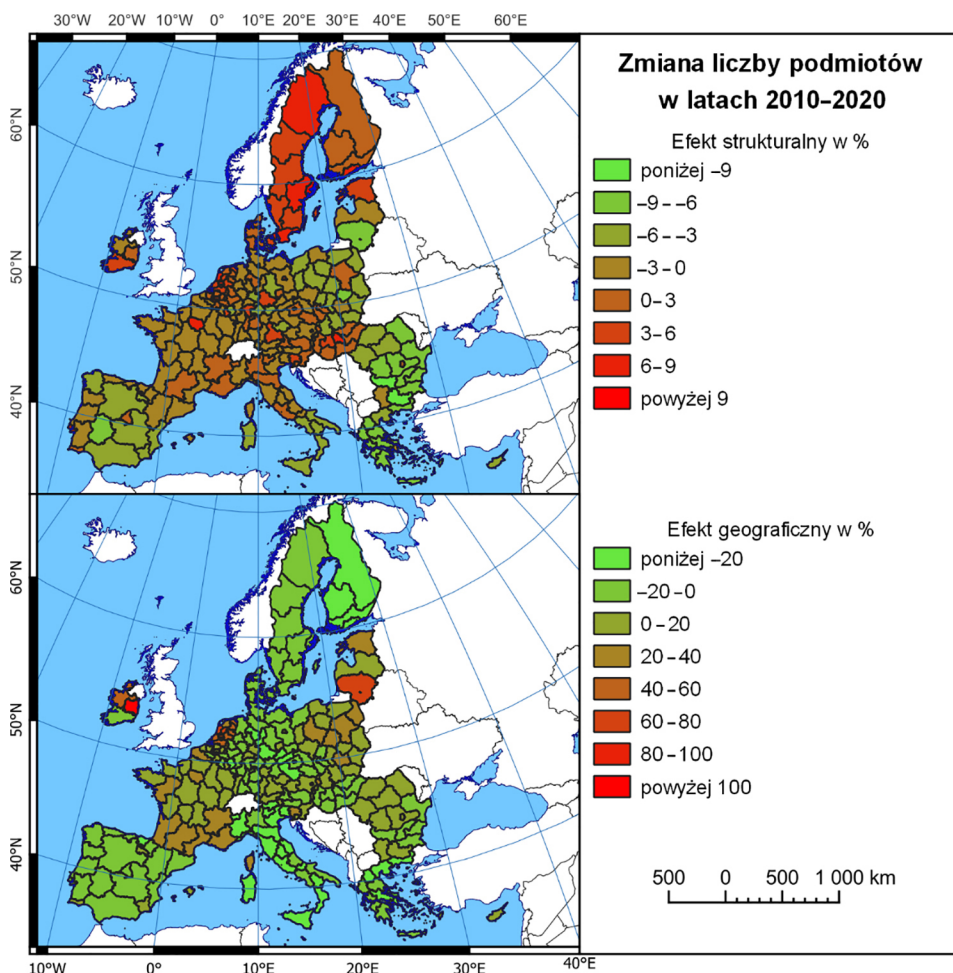
Ryc. 1. Zmiany liczby podmiotów i zatrudnionych w usługach w latach 2010-2020

Źródło: opracowanie własne.

z najwyższymi wzrostami względem średniej stopy w UE znalazły się jeszcze regiony takie, jak: Litwa, Berlin, Budapeszt i Luksemburg. Wszystkie pozostałe polskie regiony miały wzrosty nieprzekraczające nadwyżki 20 p.p. powyżej średniej unijnej. Wśród nich najwyżej plasowały się: małopolski, pomorski i mazowiecki.

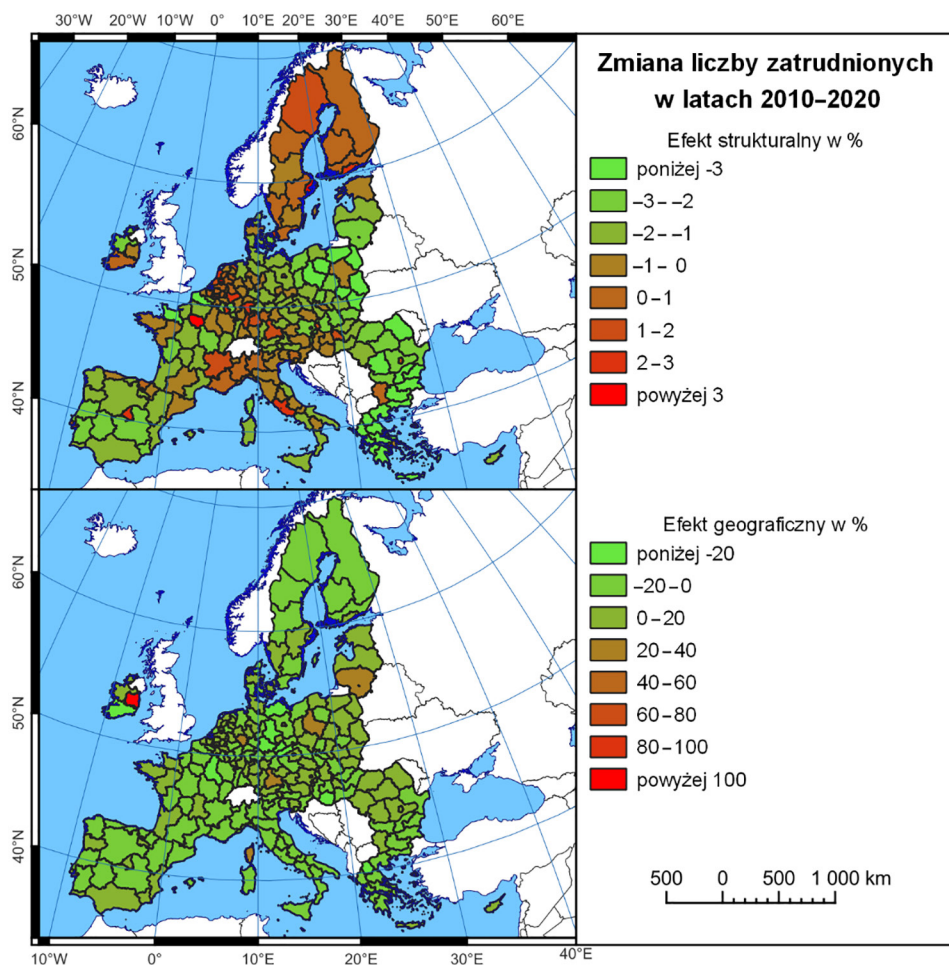
W największym tempie spadało zatrudnienie w regionach wschodnich Niemiec: Chemnitz (–42 p.p. poniżej średniej wzrostu dla UE), Turyngii (–31 p.p.) i Saksonii-Anhalt (–27 p.p.). Ponadto silne spadki zatrudnienia odnotowano w irlandzkim regionie Southern (–41 p.p.) oraz regionach greckich, np. Dytyki-Makedonia (–31 p.p.). Wynika stąd, że podobnie jak w przypadku zmian w liczbie podmiotów, obszary te ulegają regresowi usług w analizowanych sekcjach NACE.

Dekompozycję regionalnych stóp wzrostu liczby podmiotów na efekty strukturalne i geograficzne przedstawia rycina 2. Dominującym składnikiem

Ryc. 2. Efekty strukturalne i geograficzne dla zmian liczby podmiotów w latach 2010–2020
Źródło: opracowanie własne.

regionalnych stóp wzrostu jest efekt geograficzny, który najsilniej wystąpił na obszarach wymienionych wcześniej jako regiony o największych tempach przyrostu/spadku liczby podmiotów. Zmiany strukturalne odgrywały mniejszą rolę w różnicowaniu regionalnych stóp wzrostu liczby podmiotów. Największy wpływ na ten wzrost miały w regionach stołecznych Sztokholmu, Budapesztu, Helsinek, Lizbony, Wiednia, Brukseli, Paryża i Pragi, a ponadto w części regionów hollenderskich i szwedzkich. Stymulowały one co najmniej 5 p.p. wzrostu liczby podmiotów w powyższych regionach. Zmiany strukturalne najbardziej niekorzystnie oddziaływały na stopy wzrostu liczby podmiotów w regionach: Bułgarii, Rumunii, Grecji oraz Włoch, a także województwa świętokrzyskiego, powodując spadki na poziomie co najmniej 7 p.p.

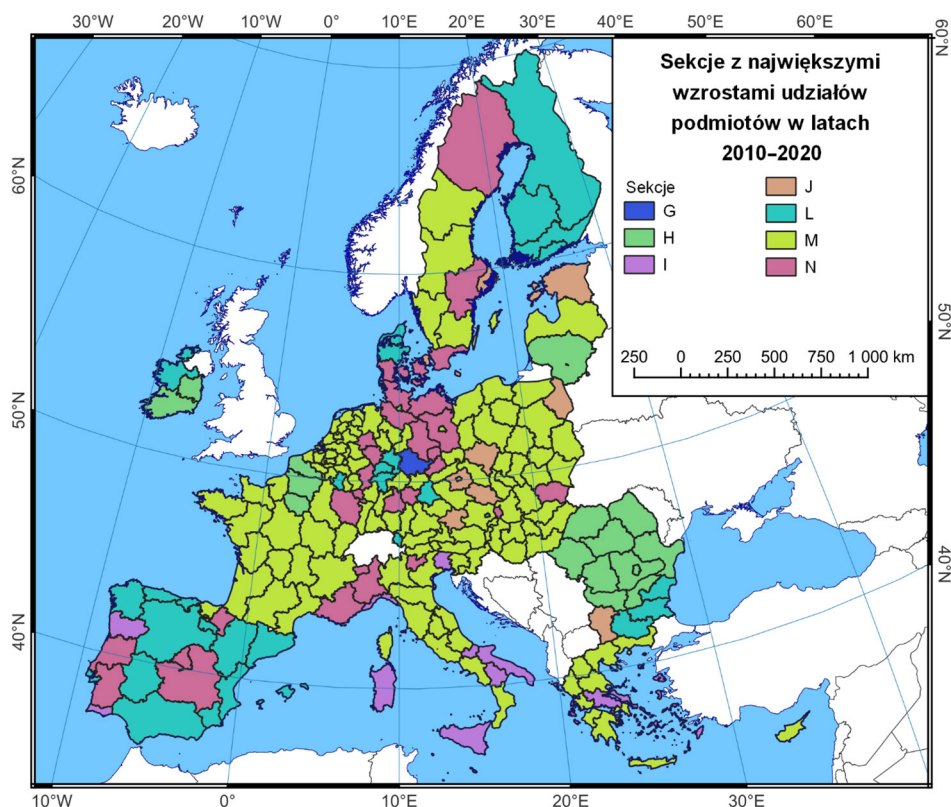

Ryc. 3. Efekty strukturalne i geograficzne dla zmian liczby zatrudnionych w latach 2010–2020

Źródło: opracowanie własne.

Efekty strukturalne i geograficzne stóp wzrostu liczby zatrudnionych zilustrowano na rycinie 3. Podobnie jak w przypadku stóp wzrostu dla liczby podmiotów, również tutaj dominuje efekt geograficzny, nawiązując do ogólnego wzorca przestrzennego rozkładu stóp wzrostu liczby zatrudnionych, opisanego powyżej. Dodatkowo oddziaływanie zmian struktury na regionalne stopy wzrostu zatrudnienia wystąpiło w 54 regionach. Wśród pierwszej piętnastki regionów z najwyższymi efektami strukturalnymi aż dziesięć jest obszarami stołecznymi: Paryż, Sztokholm, Bruksela, Madryt, Helsinki, Luksemburg, Wiedeń, Rzym, Praga, Berlin. Zmiany strukturalne niekorzystnie wpłynęły na regionalne stopy wzrostu zatrudnienia w regionach Bułgarii, prawie wszystkich regionach Grecji oraz części regionów Polski: świętokrzyskiego, podkarpackiego, lubelskiego i podlaskiego. Odpowiadają one za zmniejszenie regionalnych stóp wzrostu zatrudnienia o co najmniej 3 p.p.

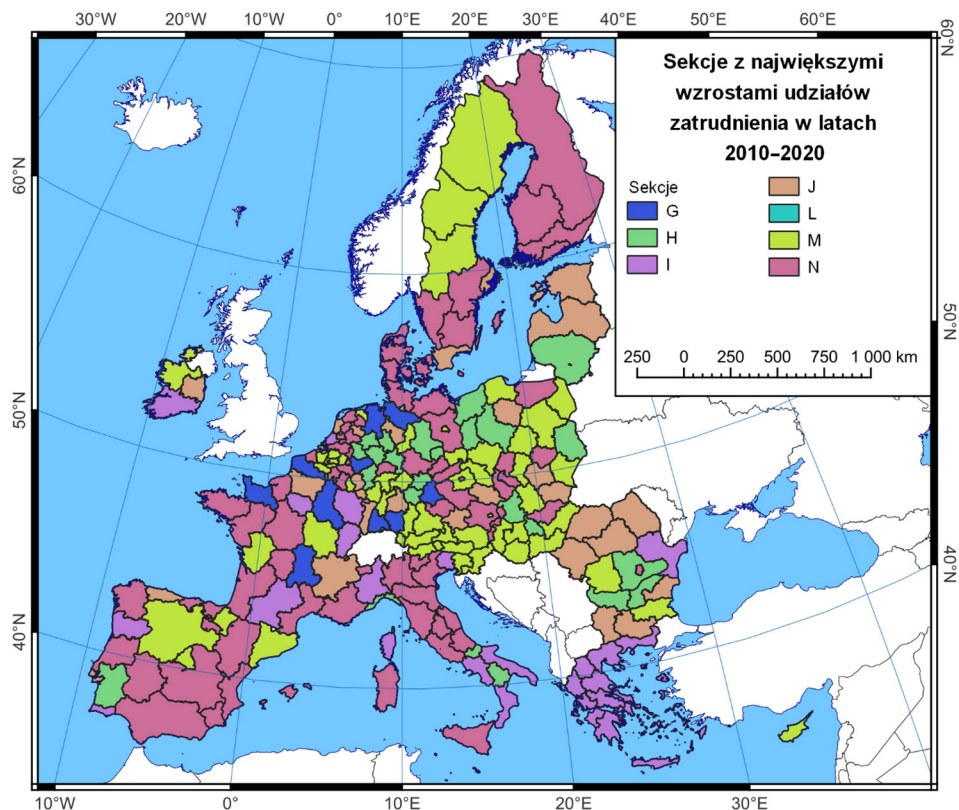
Zmiany udziałów podmiotów i zatrudnienia były też zróżnicowane w układzie analizowanych sekcji NACE (ryc. 4–7). W strukturze podmiotów odnotowano spadki udziałów podmiotów w sekcjach G (obejmującej usługi handlowe i naprawcze) oraz I (usługi hotelarskie i gastronomiczne). W przypadku pozostałych

Ryc. 4. Wzrosty udziałów podmiotów według sekcji NACE w latach 2010–2020

Źródło: opracowanie własne.

sekcji odnotowano wzrosty udziałów, największe w sekcji M (działalność profesjonalna, naukowa, techniczna). Przeciętnie największe spadki udziału w strukturze zatrudnienia odnotowano w odniesieniu do sekcji G oraz sekcji H (działalność transportowa). Pozostałe sekcje cechowały się przeciętnym wzrostem udziału w strukturze zatrudnienia. Największe wzrosty – podobnie jak w przypadku udziału podmiotów – nastąpiły w przypadku sekcji M, a także sekcji N (działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca). Uzyskane wyniki są zgodne z wcześniejszymi ustaleniami dotyczącymi wzrostu znaczenia usług profesjonalnych dla biznesu w strukturze sektora usług w odniesieniu do różnych mierników. Wzrostowi znaczenia usług profesjonalnych towarzyszy wzrost udziału sekcji J związanej z usługami sektora ICT, którym przypisuje się duże znaczenie w kontekście rozwoju nowoczesnej gospodarki. Proces ten jest jednak silnie zróżnicowany przestrzennie. W układzie jednostek NUTS2 (ryc. 4) obserwuje się go w regionach całej Europy, zarówno w krajach o relatywnie wysokim, jak i niskim poziomie rozwoju. Proces ten silnie zaznacza się w Polsce, Czechach, Słowacji, Łotwie, ale też Szwecji i Francji. Wzrost znaczenia usług profesjonalnych, naukowych i technicznych obserwuje się głównie na obszarach metropolitalnych. Są to

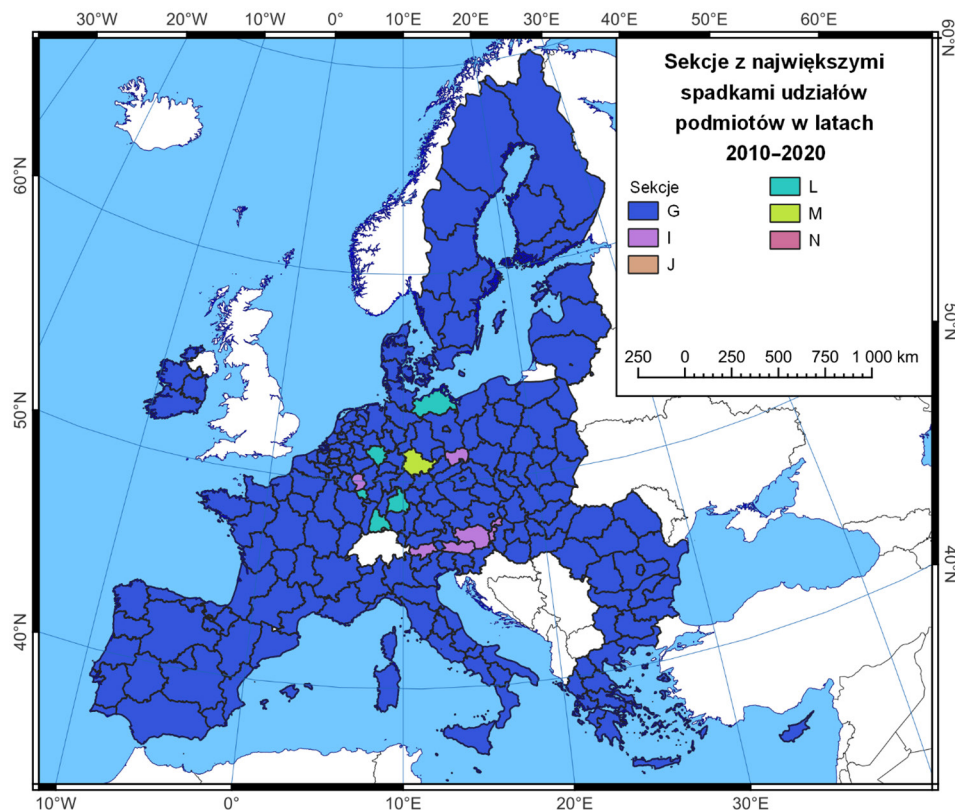
Ryc. 5. Wzrosty udziałów zatrudnienia według sekcji NACE w latach 2010–2020

Źródło: opracowanie własne.

bowiem usługi typowo wielkomiejskie, powiązane z ośrodkami naukowymi, lokowane w miejscach silnej koncentracji działalności gospodarczej.

Nieliczne jednostki, w których odnotowano wzrost udziału sekcji I, obejmującej podmioty świadczące usługi hotelarskie i gastronomiczne, znajdowały się w turystycznych regionach Włoch (m.in. Sardynia, Sycylia, Apulia), Grecji (Grecja Środkowa) i Portugalii (Algarve). W odniesieniu do usług transportowych interesujące jest przesunięcie z regionów Francji, Czech, Szwecji, Finlandii (gdzie odnotowano największe spadki udziałów zatrudnienia w sekcji H) na Litwę i do regionów Rumunii. Największe wzrosty udziału podmiotów obejmujących usługi związane z obsługą nieruchomości wystąpiły w regionach Hiszpanii, Finlandii i Bułgarii. Zdecydowanie jednak w największej liczbie regionów UE działalnością, która zarejestrowała największy wzrost udziału, była sekcja M (ryc. 4).

W przypadku zmian udziałów zatrudnienia, sytuacja jest nieco bardziej zróżnicowana. Znacząca (choć mniejsza niż w przypadku miernika podmiotów) jest liczba regionów z największymi wzrostami udziałów sekcji M obejmującej usługi profesjonalne, naukowe i techniczne. Widać wyraźnie rozwój tych usług w regionach z dużymi miastami. Stwierdzono większą liczbę regionów, które odnotowały

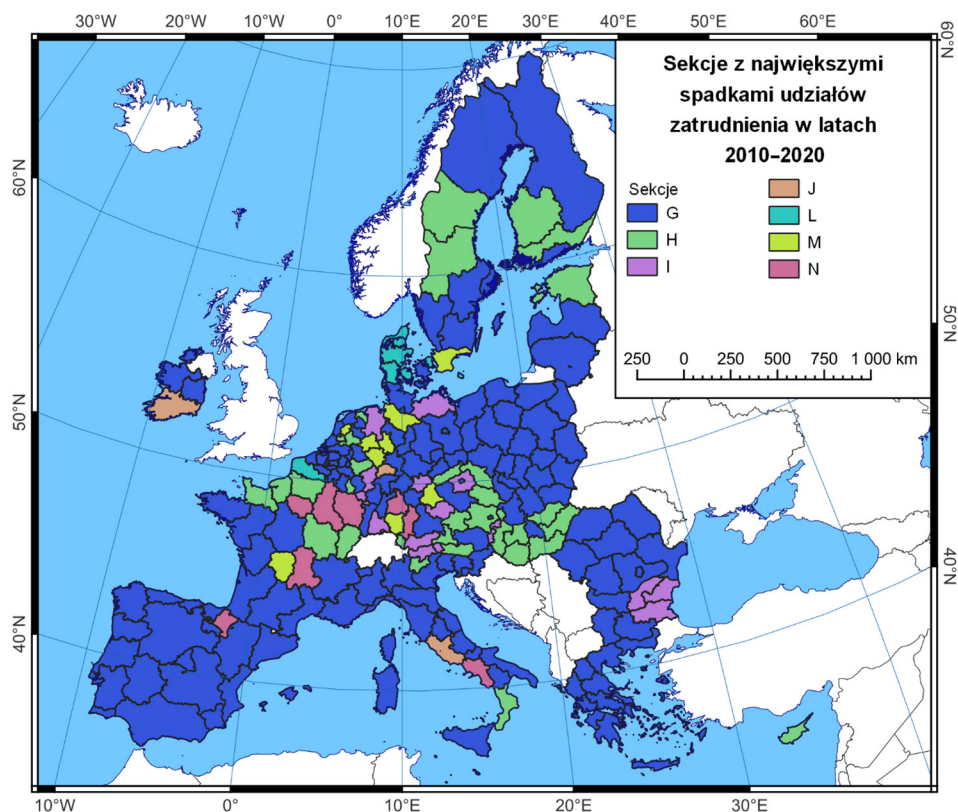

Ryc. 6. Spadki udziałów podmiotów według sekcji NACE w latach 2010–2020

Źródło: opracowanie własne.

wzrost zatrudnienia w branży hotelarsko-gastronomicznej. Podobnie jak w przypadku zmian udziałów podmiotów, zlokalizowane są one głównie w atrakcyjnych turystycznie regionach. Analizowane sekcje usług odnotowały znaczący wzrost we Włoszech, Grecji, Portugalii, ale też w Rumunii czy Francji i Irlandii (ryc. 5). We Włoszech, Francji i Hiszpanii jest ponadto wiele regionów z największym wzrostem udziałów zatrudnienia obserwowanym w sekcji N obejmującej również działalność organizatorów turystyki. Co ciekawe, wzrost udziału zatrudnienia usług handlowych stwierdzono w niektórych regionach Francji i Niemiec.

Sekcja G obejmująca handel i naprawy charakteryzowała się największym spadkiem znaczenia w strukturze sektora usług zarówno w odniesieniu do udziału w zatrudnieniu, jak i w liczbie podmiotów gospodarczych. Spadek udziału tej sekcji w strukturze podmiotów usługowych wystąpił w zasadzie w odniesieniu niemal do wszystkich regionów (z nielicznymi wyjątkami), co pokazuje rycina 6. W przypadku udziałów zatrudnienia, spadki w sekcji G przeważały, ale widoczne były także spadki znaczenia sekcji obejmującej usługi transportowe (sekcja H) w regionach Francji, Szwecji czy Finlandii oraz usług hotelarskich i gastronomicznych (sekcja I), m.in. w regionach nadmorskich Bułgarii i Niemiec (ryc. 7).

Ryc. 7. Spadki udziałów zatrudnienia według sekcji NACE w latach 2010–2020

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Badania zmian struktury sektora usług rynkowych prowadzą do następujących wniosków. Przede wszystkim badane sekcje usług doświadczyły znaczącego wzrostu zarówno w liczbie podmiotów, jak i w liczbie zatrudnionych. Wzrost dla liczby podmiotów przewyższał o około 5 p.p. ten dla liczby zatrudnionych. W ujęciu sektorowym notuje się głównie spadek znaczenia tradycyjnych usług zaliczanych do sekcji G (handel hurtowy, detaliczny i naprawa pojazdów). Proces ten jest widoczny niezależnie od tego, czy analizuje się wskaźnik zatrudnienia czy podmiotów gospodarczych (choć zdecydowanie silniej następuje w przypadku wskaźnika podmiotów). W zakresie usług tradycyjnych stwierdzono przesunięcia usług transportowych z krajów Europy Zachodniej do regionów o relatywnie niższym poziomie rozwoju w Rumunii czy na Litwie. Ważnym elementem zmian strukturalnych usług jest też rozwój usług profesjonalnych, naukowych i technicznych (sekcja M) oraz wzrost znaczenia usług związanych z sektorem ICT (sekcja J). Są to istotne działalności stanowiące tzw. otoczenie biznesu, a zatem kluczowy czynnik rozwoju szczególnie z punktu widzenia nowoczesnej gospodarki. Z kolei usługi dla biznesu są usługami typowo wielkomięskimi i ich rozwój widoczny jest głównie na obszarach aglomeracji.

Analiza przestrzenno-strukturalna wykazała, że zmiany struktury w niewielkim stopniu wpływały na regionalne stopy wzrostu liczby podmiotów i zatrudnienia. Większą rolę odgrywały one głównie w niektórych regionach stołecznych Europy Zachodniej i Środkowej oraz w krajach Beneluxu. Dominującym czynnikiem był efekt geograficzny, powiązany z dynamiką zatrudnienia wewnątrz regionów i interpretowany jako efekt konkurencyjności międzyregionalnej. Rozkład przestrzenny efektu geograficznego dla stóp wzrostu liczby podmiotów i zatrudnienia był silnie powiązany z rozkładami tychże stóp wzrostu. Należy jednak podkreślić, że efekt geograficzny miał największy pozytywny wpływ na regiony holenderskie, północnej Francji, częściowo Irlandii oraz Europy Środkowej (w Polsce, na Litwie i w Estonii). Efekty strukturalne i geograficzne negatywnie oddziaływały na regiony Europy Południowej, przede wszystkim w Grecji, Włoszech oraz częściowo w Bułgarii i Rumunii, przy czym dotyczy to zarówno podmiotów, jak i zatrudnienia. W podobnej sytuacji do wymienionych powyżej regionów znajdowały się landy wschodniemieckie.

Polskie regiony nie odróżniały się od ogólnoeuropejskiego wzorca zmian. Największe wzrosty udziałów w liczbie podmiotów i wielkości zatrudnienia charakteryzowały sekcje H, J, M i N. Podobnie jak w całej Europie, mało znaczenie usług tradycyjnych, a więc klasyfikowanych w sekcji G. W przypadku stóp wzrostu powyższych zmiennych cztery polskie województwa: małopolskie, mazowieckie (łącznie z Warszawą), pomorskie i wielkopolskie należały do regionów z najdynamiczniej rozwijającymi się sekcjami analizowanych usług w Europie. Region wielkopolski uplasował się na trzecim miejscu pod względem stopy wzrostu zatrudnienia w tych usługach. Jednakże ciągle pozycja niektórych polskich regionów jest stosunkowo słaba, np. województwa świętokrzyskiego, w którym

stopy wzrostu liczby podmiotów i zatrudnienia w wybranych sekcjach usług są znacząco poniżej średniej unijnej.

Literatura

- Dominiak J. 2019. Nowoczesne usługi w ujęciu przestrzennym i ich rola w rozwoju społeczno-gospodarczym. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Dominiak J., Hauke J. 2015. The changes of the services sector in Poland and other UE countries. *Studia Regionalia*, 41–42: 37–50.
- Dominiak J., Rachwał T. 2016. Chief development tendencies, structural changes and innovativeness of the industrial and services sectors in Poland. *Quaestiones Geographicae*, 35, 4: 49–69.
- Duernecker G., Sanchez-Martinez M. 2021. Structural change and productivity growth in Europe: Past, present and future. JRC Working Papers on Territorial Modelling and Analysis, 09. European Commission, Seville, JRC126447.
- Dunn E.S. 1960. A statistical and analytical technique for regional analysis. *Papers and Proceedings of the Regional Science Association*, 6: 97–112.
- Flejterski S., Panasiuk A., Perenc J., Rosa G. (red.) 2005. *Współczesna ekonomika usług*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jorgenson D.W., Timmer M.P. 2011. Structural Change in Advanced Nations: A New Set of Stylised Facts. *The Scandinavian Journal of Economics*, 113(1): 1–29 (<http://www.jstor.org/stable/23016820>).
- Kłosowski F. 2006. Sektor usług w gospodarce regionu tradycyjnego w warunkach transformacji i restrukturyzacji. Przykład konurbacji katowickiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Lawless M., Rehill L. 2021. Market Power, Productivity and Sectoral Labour Shares in Europe. *Open Economic Review*, 33: 453–476
- Lewandowska-Gwarda K., Antczak E. 2015. Analysis of internal emigration in Poland using the spatial dynamic shift-share method. *Argumenta Oeconomica*, 2, 35: 123–143.
- Łażniewska E., Górecki T. 2008. Rozwój gospodarczy polskich regionów na podstawie analizy shift-share w latach 1999–2004. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 19: 187–196.
- Markowska M. 2015. Ocena zmian struktury pracujących w unijnych regionach szczebla NUTS2 z wykorzystaniem miary Braya i Curtisa. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 29, 2: 7–22.
- Markowska M., Sokołowski A. 2019. Sektorowe struktury zatrudnienia w krajach Unii Europejskiej w latach 2008–2017 – nowe podejście w ocenie dynamiki. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 33, 2: 7–17.
- Markowska M., Sokołowski A., Strahl D., Sobolewski M. 2015. Dynamiczna klasyfikacja regionów UE ze względu na strukturę rynku pracy – pozycja regionów polskich. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 29(2): 23–36.
- Markowska M., Strahl D. 2020. Klasyfikacje krajów Unii Europejskiej z uwagi na struktury zatrudnienia w sektorach i wybranych sekcjach – ocena zgodności podziałów. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 34(1), 7–19. <https://doi.org/10.24917/20801653.341.1>
- Maroto-Sanchez A., Cuadrado-Roura J.R. 2011. Analyzing the role of the service sector on productivity growth across European Region. *Institute of Social and Economic Analysis Working Paper*, 04.
- Peneder M., Kaniovski S., Dachs B. 2003. What follows tertiarisation? Structural change and the role of knowledge-based services. *The Service Industries Journal*, 23, 2: 47–66.
- Perloff H., Dunn E., Lampard R., Muth R. 1960. *Regions, resources, and economic growth*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Sen A. 2020. Structural change within the services sector, Baumol's cost disease, and cross-country productivity differences. MPRA Paper, 99614. University of Essex (<https://mpra.ub.uni-muenchen.de/99614/>).
- SuchECKI B. (red.) 2010. *Ekonometria przestrzenna. Metody i modele analizy danych przestrzennych*. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.

Changes in the regional structure of the services sector in EU countries in 2010–2020

Abstract: The development of the service sector, which is observed along with the increase in socio-economic development, is only one of the symptoms of changes in the economy. Much more important are the changes in the structure of the service sector itself. Due to the high heterogeneity of this sector, only a detailed analysis of changes to individual types of services gives a complete picture of the changes and the importance of the third sector in the economy.

The article's main objective is to identify changes taking place in the structure of the EU countries' services sector using the transfer method of share transfer. The analysis was carried out in the format of NACE sections (PKD) in 2010–2020 for the number of economic entities and employees in the territorial layout at the NUTS2 level.

The analysis concludes that there is a decline in the importance of traditional services under Section G, the development of professional, scientific and technical services (Section M) and an increase in the importance of ICT-related services (Section J). Polish regions do not differ from the pan-European pattern of change; some belonged to units with the most dynamically developing sections of the surveyed services in Europe.

Key words: structure of the services sector, EU, shift-share analysis, comparison of distributions, structural changes